

УМОВИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВАЛЕОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ

Резюме

Метою статті є дослідження комплексу умов та особливості розвитку лідерських якостей майбутніх психологів в ЗВО у посткарантинний етап в період воєнного стану із застосуванням валеологічних принципів. Актуальність дослідження визначено реаліями подій сьогодення, соціально-економічною, політичною, соціально-психологічною ситуацією в Україні та за її межами.

У представленій статті ми реалізували відповідні завдання: на підставі аналізу вітчизняної та закордонної літератури виокремили комплекс умов, що сприяють розвитку лідерських якостей майбутніх психологів; описали особливості розвитку цих якостей; окреслили важливість розвитку валеологічного світогляду в процесі формування та розвитку лідерських якостей; охарактеризували функції та принципи валеологічної науки, що є детермінантом для умов в нашому дослідженні.

Процедура дослідження представлена комплексом наукових методів аналізу, структуруванні та синтезі, безпосередньому спостереженні та систематизації. Метод логічного узагальнення був використаний задля теоретичного обґрунтування поставлених завдань.

Результатом дослідження стало підтвердження важливості розвитку лідерських якостей майбутніх психологів в ЗВО в період воєнного стану. Виокремлено та описано комплекс умов, які забезпечують розвиток відповідних якостей, наголошено та окреслено на важливості розвитку валеологічного світогляду в процесі розвитку лідерських якостей в студентів психологів.

У висновках представлено результати нашого дослідження, які показали необхідність та важливість розвитку лідерських якостей майбутніх психологів в ЗВО з удосконаленням та розширенням валеологічного світогляду. Зазначено, що для реалізації нашого завдання необхідно створити та забезпечити комплекс умов, а саме: психолого-педагогічні, психолого-куруючі, соціально-психологічні та індивідуально-орієнтовані умови, які забезпечать розвиток відповідних якостей, наголошено та окреслено на важливості розвитку валеологічного світогляду в студентів. Підкреслено важливість валеологічної науки в контексті нашого дослідження, описано її функції, застосування та впровадження принципів даної науки.

Ключові слова: валеологічний світогляд; лідерські якості; умови; розвиток; студенти (майбутні психологи).

Вступ. В період швидких трансформаційних змін посткарантинного етапу та військової агресії Російської Федерації наше суспільство потребує відповідальних, ефективних, цілеспрямованих та вмотивованих спеціалістів психологів, які наполегливо, креативно та ефективно навчатимуться та будуть працювати в різних сферах, організовуватимуть та будуть забезпечувати власну діяльність за рахунок особистісних ресурсів та можливостей організацій в яких вони працюватимуть, будуть здатні підтримувати клієнтів й колег та матимуть високий рівень стресостійкості для збереження всіх складових власного здоров'я.

Враховуючи те, що наразі майбутні психологи здобувають освіту в військовий період – це етап фактичного перебування у стані війни з іншою державою (Російською Федерацією), необхідність створення та забезпечення відповідних умов для реалізації розвитку лідерських якостей надзвичайно актуальна. Сучасні умови передбачають стрімкі зміни, тому у майбутніх психологів має бути не лише стале та міцне здоров'я, а й високий рівень професіоналізму, готовність збагачувати та оновлювати свої знання та навички, усвідомлювати власні емоції та управляти ними. На етапі стрімких соціальних трансформацій відбувається актуалізація та забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх психологів, що обумовлені потребою швидких адаптативних змін в нашому суспільстві, в процесі яких проходять ціннісно-емоційне самостановлення та розвиток світоглядної системи, а також розвиваються рефлексивні вміння

майбутніх спеціалістів для подальшого розвитку особистості з попередженням їх професійного вигорання. Враховуючи необхідні потреби сучасності, для забезпечення вище зазначених аспектів, важливим є розвиток лідерських якостей майбутніх психологів в ЗВО.

Аналіз основних досліджень. Зауважимо, що тема лідерства та лідерських якостей особистості вже була предметом уваги дослідників. Вивченням різних аспектів лідерства займалися такі вчені, як Б. Басс, О. Бондарчук, Л. Карамушка, А. Магетті, Р. Стогділл, та ін. Досліджували лідерські якості особистості представників різних вікових груп і професійних спільнот, а саме: (Т. Акімова, О. Ануфрієва, Б. Головешко, І. Пустовалов, Н. Семченко, О. Чернишов, Т. Фелькель та ін.), дитячих і юнацьких колективів (Л. Артемова, А. Залужний, Я. Коломінський, В. Мороз, В. Ягоднікова та ін.).

Валеологічний напрямок в нашому дослідженні представляють: Г. Апанасенко, Т. Бойченко, В. Войтенко, С. Волкова, В. Грибан, С. Довгаль, О. Мінцер, І. Мурахов, Л. Попова, А. Царенко, Н. Ярема та ін. Дослідженням в межах розвитку валеологічного світогляду та вивченням даної тематики займалися: Р. Бардюк, І. Коцан, Г. Ложкін, С. Лукашук-Федик, М. Мушкевич, Р. Циквас та ін.

В контексті нашого дослідження зазначимо, що в продовж останнього часу проводилися дослідження, які вивчають проблему здорового способу життя в межах освітнього процесу професійної школи: О. Добромислова, Т. Заболотна, В. Коваль, В. Лавренко, та ін. Підкреслимо, що загальні питання здоров'я студентської молоді вивчалися: Т. Івановою, А. Броварників, Б. Максимчук, Н. Проскуркою та ін. Також, досліджували вплив різних факторів на формування здорового способу життя студентів: В. Зайцев, Н. Пясецька, Л. Татарнікова та ін. та розробили напрямки формування здорового способу життя студентської молоді. Підкреслимо, що лідерські якості майбутніх психологів досліджували А. Грись, Н. Дятленко, О. Лозова, В. Міляєва та ін., але враховуючи масштабні зміни в період військових дій в Україні, та важливість розвитку лідерських якостей психологів, в контексті збереження та зміцнення власного здоров'я та здоров'я нації, дане питання набуває надзвичайної актуальності, що призводить до подальших досліджень. Для формування та забезпечення розвитку відповідних якостей у майбутніх психологів необхідно забезпечити комплексні умови, які будуть відповідати реаліям сучасності в період воєнного стану з Російською Федерацією.

Мета статті полягає у вивченні та розкритті комплексу умов та особливостей розвитку лідерських якостей майбутніх психологів у період військових дій із застосуванням валеологічних принципів та завдань формування валеологічного світогляду.

Результати. Важливо підкреслити, що серед будь-якого колективу в процесі взаємодії завжди присутні особистості, які виявляють вищий коефіцієнт інтелекту у порівнянні з іншими членами, рівень активності, поінформованості, мають добрі організаторські здібності, швидко набувають авторитет, уміють скерувати групу на виконання спільного завдання (Павлюк, 2017). Тому, в студентському колективі надзвичайно важливим є спрямування процесу розвитку вищезазначених компонентів (а саме особистісних лідерських якостей) в позитивне конструктивне русло

Зазначимо, що становленню конкурентоздатного фахівця у сфері психології та розвитку його лідерських якостей в даній професії мають передувати відповідні умови, що будуть потужним фундаментом в контексті нашої тематики, а саме: психолого-педагогічні, психолого-педагогічні, індивідуально-орієнтовані та соціально-психологічні умови.

Важливо підкреслити, що психолого-педагогічні умови забезпечуються професійною компетентністю та високим рівнем розвитку лідерських якостей викладачів закладу вищої освіти. В процесі забезпечення комплексного навчання та результативної комунікації, з ефективно налагодженим зворотнім зв'язком зі студентами, науково-педагогічні працівники використовують інноваційні форми та методи навчання в поєднанні з традиційними, із забезпеченням планомірного оновлення змісту освіти, її форм та методів відповідно до стандартів якості вищої освіти.

Також слід зауважити, що в процесі професійної діяльності викладачі постійно професійно самовдосконалюються та впроваджують у професійну діяльність останні досягнення сучасної вітчизняної та зарубіжної науки. Під час налагодження ефективної комунікації та перспективного зворотного зв'язку викладачі використовують особистісний потенціал та власні лідерські якості для конструктивної взаємодії різними засобами, при цьому враховують потреби здобувачів освіти, їх індивідуальний, особистісний та професійний розвиток. У ході відповідної взаємодії забезпечується використання ненасильницької комунікації, коучингових технологій,

ПСИХОЛОГІЯ

рефлексивної діяльності з врахуванням інтелектуальних здібностей та особистісних характеристик студентів з застосуванням комплексного підходу. На даному етапі он-лайн навчання для вирішення та забезпечення відповідних завдань використовуються он-лайн сервіси, що забезпечує продуктивну взаємодію та комунікацію. Враховуючи реалії сучасності та несприятливі умови для навчання в період військових дій спілкування з усіма учасниками освітнього процесу забезпечується за допомогою корпоративних сервісів, соціальних мереж та проводиться за допомогою інформаційних інструментів (Zoom, Google class, Google Jamboard, Google doc, Google meet та інші он-лайн сервісів).

Важливу роль у створенні та забезпеченні психолого-педагогічних умов відіграє мотивація викладацького складу. В основу мотиваційної складової науково-педагогічних працівників покладені відповідні потреби, що зумовлюють прагнення до успіху, потребу в досягненні поставлених цілей, прагнення до самоствердження та самопізнання, які впроваджуються в трудову та соціальну активності. Отже, мотиваційна складова в науково-педагогічних працівників є базисом для подальшого розвитку власних лідерських якостей та компетенцій і відповідних якостей у майбутніх психологів.

Досить цікавим та ефективним у розвитку лідерських компетенцій є підхід «10:20:70», який вперше був представлений за результатами багаторічних досліджень працівників Центру креативного лідерства (Center for Creative Leadership). Під час досліджень було опитано більше 200 керівників вищої ланки і в результаті встановлено співвідношення між різними методами розвитку компетенцій, а саме: 10% розвитку менеджери отримували через проходження тренінгів, самонавчання, читання книг та статей; 20% – за допомогою зворотного зв'язку, коучингу, спостереженням за діяльністю керівника; 70% – через розвиток на робочому місці, участь у нових проєктах, виконання нестандартних робочих завдань (МакКолм, Ломбардо & Ейчінгер, 1996).

Важливу роль в розвитку лідерських якостей відіграє тренінг, що є ефективним та активним методом отримання та переробки нової інформації та застосування її в практичній діяльності з виконанням освітніх, розвивальних, мотиваційних, навчально-виховних, релаксаційних та комунікативно-компенсаторних функцій (Павлюк 2017). Тому, впровадження тренінгів відповідної тематики в освітній процес є важливою умовою в розвитку лідерських якостей викладачів та студентів.

Б. Голоवेशко виділив чотири основні педагогічні умови, які мають виконуватися в закладах вищої освіти (ЗВО). Під час викладання необхідно використовувати проактивні педагогічні методи. Зокрема, пропонується активно ставити запитання, замість прямої подачі інформації, ініціювати так звані «мозкові штурми», групові дискусії, рольові ігри та вікторини, організувати панельні дискусії, замість представлення доповідей обов'язково виділяти час для вправ на зближення аудиторії. Для визначення лідерських навичок молоді та прояву їх сформованості в освітньому середовищі пропонується враховувати такі критерії: рівень і форма навчання; статус зайнятості; залучення до спільної навчальної діяльності. Відповідно до них представлено широкий спектр певних показників, а саме: самоменеджмент, міжособистісне спілкування, вирішення проблем та прийняття рішень, когнітивний розвиток та критичний аналіз, організація та планування, самовпевненість, усвідомлення відмінностей та різноманіття ситуацій, технології зростання та само ефективності (Голоवेशко, 2017).

Зауважимо, що умови навчання та розвитку в період посткорони та воєнного стану в нашій країні є не досить позитивними, тому збереження та забезпечення основних аспектів здоров'я здобувачів освіти (соматичний, психічний та духовний) є базисом в навчальній діяльності, що продукує мотивацію до навчальної та суспільної діяльності, загалом сприяє розвитку лідерських якостей. При цьому, системне збереження та зміцнення здоров'я здобувачів освіти, з усвідомленим формуванням валеологічного світогляду, є базисною умовою потенціалу студентів у процесі розвитку власних лідерських якостей. Важливо підкреслити, що майбутні психологи мають бережно ставитися до власного фізичного здоров'я, вміти діагностувати, прогнозувати та зберігати його, а також вміти адаптуватися в різних умовах. При цьому, турботливо ставитися до репродуктивного та психічного здоров'я з усвідомленням ролі вищих аспектів свідомості у збереженні здоров'я, використовуючи інтегративний (системний), холистичний (від – holos цілісний) підходи, застосовуючи переважно немедикаментозні, природні методи. Аксиомою має бути твердження, що здоров'я – це найцінніший скарб у житті кожної людини і ним не можливо нехтувати.

Згідно визначання Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі ВООЗ) здоров'я – це стан повноцінного фізичного, психічного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб чи

фізичних вад (ВООЗ, 1948). Підходи ВООЗ, згідно з якими здоров'я розглядається водночас як ресурс і мета розвитку та ключ до процвітання, відповідає принципам державної політики України у соціально-економічній галузі. Більш того, основні завдання ВООЗ та стратегічні напрямки їх реалізації відповідають інтересам України.

У період воєнного стану надзвичайно важливим є розширення валеологічного світогляду у майбутніх психологів, так як в майбутньому вони будуть орієнтирами для людей з якими працюватимуть. Стійкий та життєстверджуючий валеологічний світогляд в період агресії Російської Федерації буде зумовлювати у майбутніх психологів збереження і підтримку фізичного та психічного здоров'я. Важливо підкреслити, що фізичне здоров'я – це стан організму, який окреслюється можливостями адаптації в процесі життєдіяльності з використанням (невикористанням) власного потенціалу, що забезпечує тривалість життя з комплексним застосуванням та відображенням фізичного, психічного та соціального добробуту. В фізичне здоров'я тісно вбудовується психічний компонент, який є важливим в життєдіяльності людини.

Психічне здоров'я – це рівень психологічного благополуччя, який визначається не тільки відсутністю психічних хвороб, а й рядом соціально-економічних, біологічних і тих, що відносяться до навколишнього середовища факторів. Психічна складова, характеризується здатністю людини вірно сприймати та оцінювати власні почуття та відчуття, що призводить до свідомого впливу на свій емоційний стан (ВОЗ, 2018).

Вищезазначені складові здоров'я доповнюються його соціальним компонентом, що визначає здатність людини якісно контактувати з соціумом та бути задоволеним результатами комунікативних зв'язків. Соціальне здоров'я формується з дитинства в процесі комунікації та взаємодії з батьками, під впливом значущих людей, в процесі соціальної взаємодії впродовж всього життя. Важливою складовою соціального здоров'я є моральність індивіда – сукупність морально-етичних якостей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, які людина вважає для себе істинним. У моральності людини загалом відбивається переважно гуманістичний аспект здоров'я.

Отже, описані вище складові здоров'я додатково включають в свою структуру емоційну, інтелектуальну та духовні компоненти, які розвиваються впродовж всього життя людини та є потужними детермінантами для всебічного розвитку особистості, а особливо лідерських якостей. Тому, враховуючи описані нами складові та компоненти, надзвичайно важливо навчити студентів усвідомлено та бережно ставитись до власного здоров'я для ефективної діяльності та взаємодії.

Психолого-куруючі умови, що сприяють розвитку лідерських якостей майбутніх психологів полягають у вмінні керівництва ЗВО, викладачів та кураторів мотивувати всіх працівників до розвитку лідерських якостей студентів; створювати сприятливий соціально-психологічний клімат, що призводитиме до якісної комунікації зі зворотнім зв'язком для виконання окреслених перспектив; організувати з урахуванням специфіки освіти відповідну психологічну підготовку управлінського та наукового складу ЗВО.

Важливим є необхідність пошуку поєднання західних та вітчизняних підходів до психології управління, в яких пропонується кураторство та наставництво для забезпечення розвитку *hard skills* та *soft skills* задля формування лідерського потенціалу майбутніх психологів.

Зазначимо, що А. Савич пропонує реалізацію наставництва, як інструмент розвитку лідерського потенціалу викладачів ЗВО, а З. Юринець, Р. Юринець та Л. Гнилянська вивчаючи розвиток управлінських компетенцій в системі управління людським капіталом у закладах освіти стверджували, що ефективний менеджмент проявляється в умілому застосуванні управлінських компетенцій, постійному пошуку балансу поміж різними управлінськими підходами (емпатія чи авторитарність, впевненість у собі чи самокритичність). Менеджер, який зумів віднайти такий баланс, зуміє сформувавши довіру та авторитет у колективі, оскільки він зможе успішно керувати не лише персоналом, але й самим собою (Міляєва, 2021).

Важливо підкреслити, що з розвитком освіти, змінюються і вимоги до працівників освіти, зокрема до здобуття студентами *hard skills* та *soft skills*. *Soft skills* – це особистісні ознаки, риси особистості студентів, притаманні лише одній особі, які характеризують її комунікативні вміння і здібності у спілкуванні з іншими, у вирішенні питань різної складності, щоб досягти успіху у подальшій професійній діяльності (Дойл, 2020).

Важливі складові відповідних умов визначив І. Макней, розглядаючи розвиток лідерського потенціалу університетів через призму стратегічного управління. Автор констатує важливість формування університетської спільності на цьому шляху та пропонує для цього лідерам ЗВО застосовувати такі принципи: «Бути одним з нас»; робити для нас, а не нам, і бажано з нами; відчуття «нас» – ми всі разом у цьому; надавати нам значення». Даними тезами автор показує

ПСИХОЛОГІЯ

важливість доєднання члена групи до групової динаміки у процесі лідерської діяльності. А впровадження зазначених принципів потребує від лідерів виконання відповідних дій: «розмірковувати (знати групу/групи, які вони ведуть, щоб виробити співчуття та емоційну чуйність); представляти групу – захищати її ідеї та інтереси; реалізовувати ці ідеї, надаючи структуру, простір та підтримку, щоб рухатись вперед, відповідаючи цінностям і цілям групи». Впровадження таких підходів дозволяє генерувати «клімат довіри» (Макней, 2012).

Отже, впровадження відповідних принципів в психолого-куруючі умови та забезпечення їх дотримання в процесі розвитку лідерських якостей майбутніх психологів зумовить позитивний результат в майбутній їх професійній діяльності.

Зауважимо, що для ефективного розвитку лідерських якостей психологів необхідно враховувати їх індивідуальні особливості та використовувати комплексний підхід із застосуванням *індивідуально-орієнтованих* умов. Зокрема, враховуючи особистісні характеристики важливо розвивати мотивацію до успіху, потребу в досягненні поставлених цілей, прагнення до самоствердження та самореалізації. Дані якості будуть зумовлювати розвиток мотиваційного компонента майбутніх студентів, що зумовить комплексний розвиток інших лідерських якостей. До вище перерахованих умов важливо приєднати багатофакторний аналіз комплексу власних лідерських якостей для їх розвитку та вдосконалення задля успішної діяльності та результативності. Слід враховувати когнітивні здібності, моральний компонент особистості, що виявляється в рівні розвитку інтелекту, навиках швидко та комплексно оцінювати ситуацію з розумінням відповідної проблематики, що буде відображатися в плануванні та ефективному досягненні поставлених цілей.

В. Джоган наголошує на важливості культури діалогу як основної характеристики якості майбутніх психологів в процесі професійного спілкування. Процес формування культури діалогу у майбутніх психологів визначається одночасною комплексною взаємодією акмеологічних умов та чинників, тобто значимих обставин і причин, з яких перші по відношенню до суб'єкта є переважно зовнішніми (об'єктивними), а другі – переважно внутрішніми (суб'єктивними). Реалізація акмеологічних умов створює проблемно-пошуковий простір діалогу і сприяє єдиній творчості викладачів і студентів, а активізація акмеологічних факторів забезпечує формування суб'єктної позиції майбутнього психолога в процесі формування культури діалогу (Джоган, 2017).

Важливо окреслити той факт, що індивідуально-орієнтовані умови мають забезпечуватися гуманістичними складовими, а саме: орієнтуватися на самоактуалізацію майбутніх психологів, враховувати їх цінності, розвивати творчу складову особистості, орієнтуватися на автономію та свободу з відповідальним ставленням у міжособистісних стосунках в процесі взаємодії.

Додатково зауважимо, що в контексті даних аспектів, важливою умовою є усвідомлення соціальної стереотипізації, яка може бути як негативною, так і позитивною та важливість її уникнення або нівелювання з використанням інтелектуальних можливостей та рефлексії.

Синхронно з зазначеними умовами мають створюватися комплексні умови для розвитку компетенцій, які будуть зберігати здоров'я (суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які сприяють здоров'ю у всіх сферах життєдіяльності людини).

В контексті подій сьогодення крім вищезазначених, необхідно також забезпечити реалізацію *соціально-психологічних умов*. Зростання потреб у психологічному консультуванні та підтримці зумовлює затребуваність висококваліфікованих психологів. На державному рівні забезпечується діяльність психологічних служб та установ, а також підготовка в ЗВО майбутніх психологів. Надзвичайну допомогу в даному питанні надають міжнародні організації, а саме: за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні проводиться комплекс підготовки та підвищення кваліфікації психологів для забезпечення якісних послуг для населення. Істотну роль у реалізації відповідного комплексу заходів відіграють психологічні тренінги, семінари, індивідуальна робота, аналіз та розбір проблемних подій та ситуацій із подальшим плануванням їх вирішення. В контексті даного питання МОН України проводить тісну співпрацю з такими міжнародними організаціями: ОБСЄ, ОЕСР, ЮНЕСКО, Радою Європи, Європейським фондом освіти, Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) та ін. (МОН, 2023).

На особистісному рівні соціально-психологічні умови відображаються в соціальній компетентності, зокрема у ввічливому та доброзичливому ставленні осіб у відносинах в соціумі. Це передбачає відповідну культуру спілкування, вміння подавати власне бачення ситуації з чітким вираженням особистісної думки, вмінням слухати та терпеливо й толерантно сприймати думку та позицію співрозмовника.

Як стверджує Т. Акімова, формування лідерських якостей молоді допомагає їм розвивати

здатність аналізувати власні сильні та слабкі сторони, встановлювати особисті та професійні цілі та досягати їх. Навчальні заклади, органи державної влади і місцевого самоврядування та неформальні організації можуть наставляти, направляти та навчати молодь. Проведення тренінгів з лідерства, залучення молоді до прийняття рішень, впровадження лідерських освітніх програм, участь молоді в неурядових організаціях, в соціальних проектах у закладах освіти або за його межами, волонтерстві, додаткових стажуваннях готує молодь до молодіжного лідерства. Молодіжні лідери, в свою чергу, можуть мотивувати своїх однолітків і давати приклад, зробити молодіжну групу сильнішою та ефективнішою. Це в свою чергу, забезпечить державу компетентними і активними спеціалістами, здатними приймати ефективні рішення, брати на себе відповідальність, правильно взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді, тобто проявляти лідерські якості (Акімова, 2021).

В контексті вищезазначеного матеріалу валеологічна наука в системі психологічного контексту відіграє важливу роль та виконує такі функції:

- гностично-дослідницьку, яка забезпечує мінімальне накопичення наукових знань, необхідних для формування в майбутніх психологів власного здоров'я та індивідуальної програми здорового способу життя;

- компенсаторну – ліквідує прогалини в базовій освіті щодо збереження та зміцнення здоров'я;

- прогностичну – попереджує негативні прояви поведінки студентів з врахуванням їх вікових особливостей, зокрема вживання наркотиків, алкоголю, тютюнопаління, нерозбірливі статеві стосунки та ін. (Грибан, 2008).

Як зазначає автор, створення здорових умов існування людини, які розробляє гігієна – це пасивно-захисний шлях профілактики захворювань. Активна позиція оздоровлення ґрунтується на суті індивідуального здоров'я, здатності людини управляти ним, тобто формувати, розвивати і закріплювати його і в даному питанні ми повністю погоджуємося з автором.

Тому, в процесі нашого дослідження валеологічні функції та принципи тісно переплітаються з комплексом умов, які ми описали, а хороше здоров'я особистості є важливою умовою для виконання біологічних та соціальних функцій та базисом для самореалізації, а в нашому випадку усвідомленим шляхом у розвитку лідерських якостей майбутніх психологів.

При створенні та забезпеченні відповідних умов, важливо враховувати валеологічні принципи, а саме: усвідомлення та розуміння фізичного здоров'я особистості тісно пов'язані з інтелектуальною, духовною, емоційною та енергетичною сферою. Це формує постулат, що здорова людина є гармонійна та цілісна.

Наступний принцип відображає ставлення до хвороби, що вона не є злом, а є сигналом до трансформації, переглядом власних цінностей та світогляду. Зауважимо що, здоров'я людини – це не просто відсутність захворювання, а внутрішня життєва динамічна сила. Здоров'я досягне кожному, головне: внутрішня мотивація, відповідні знання, віра в себе та результативна діяльність відповідно поставлених цілей.

В процесі навчальної діяльності та особистісного розвитку майбутніх психологів, в реаліях сьогодення, важливим аспектом в їх навчанні є створення свідомої внутрішньої мотивації на здоровий спосіб життя, для гармонійного фізичного, психічного та духовного розвитку з формуванням валеологічного світогляду. Впровадження валеологічних технологій у навчально-виховний процес в ЗВО забезпечує та формує позитивні емоційні контакти, призводить до якісного та ефективного зворотного зв'язку між усіма учасниками навчального процесу. Даний аспект є попередженням неефективної комунікації, виникнення конфліктних ситуацій та психотравмуючих подій.

Комплекс описаних нами умов тісно переплітається з стратегією розвитку вищої освіти на 2022-2032, а особливо з привабливістю закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри. Для досягнення позитивного результату передбачено виконання таких завдань: студентоцентроване навчання в організації освітнього процесу; розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних і подвійних програм, дуальної та інших форм здобуття освіти; розвиток загальних компетентностей, правової культури, рухової активності, спорту та студентських змагань; розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти (кадровий резерв), тренінгів на підтримку реформ; проведення комунікаційних кампаній для підтримки реформ у системі вищої освіти тощо (МОН, 2023).

Дискусія. Згідно твердження А. Менегетті майбутній лідер від народження одержує певні

ПСИХОЛОГІЯ

нахили, але це не означає, що ця людина стане лідером. Тому, навіть при забезпеченні відповідних умов, щоб стати лідером, необхідно досягти відповідного рівня культури, освіти, життєвого досвіду й професіоналізму.

Автор виділив певні фактори, що формують майбутнього лідера, а саме:

- 1) культуру й освіту;
- 2) здатність долати стереотипи. Для цього потрібна внутрішня зрілість. Лідер повинен уміти підніматися над традиційними цінностями;
- 3) знання свого схованого потенціалу, який буде розвиватися.

Як наслідок, лідерство – це робота, розвиток та удосконалення, насамперед робота над собою, розвиток власних здібностей та навичок та становлення та формування відповідних лідерських якостей (Менегетті, 2006).

Враховуючи думку та позицію автора, ми вважаємо, що описані ним фактори є суттєвими, але при чітко поставленій меті, з впровадженням комплексу відповідних умов та особистісно зрілою позицією усіх учасників групової та міжгрупової комунікації, розвиток лідерських якостей майбутніх психологів буде забезпечений.

Висновки. Результати нашого дослідження показали необхідність та важливість розвитку лідерських якостей майбутніх психологів в ЗВО з удосконаленням та розширенням валеологічного світогляду студентів.

Зазначено, що для реалізації нашого завдання необхідно створити та забезпечити комплекс умов, а саме: психолого-педагогічні, психолого-куруючі, соціально-психологічні та індивідуально-орієнтованих умови, які забезпечать розвиток відповідних якостей. Наголошено та окреслено на важливості розвитку валеологічного світогляду в студентів. Підкреслено важливість валеологічної науки в контексті нашого дослідження, описано її функції, застосування та впровадження принципів даної науки в нашому дослідженні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Акімова, Т. (2021). Формування лідерських якостей молоді як необхідна умова розвитку держави. Доступно за URL: https://www.researchgate.net/publication/358786842_Formuvanna_liderskih_akostej_molodi_ak_neobhidna_umnova_rozvitku_derzavi

Апанасенко, Г.Л. (2005). *Валеологія*. Енциклопедія Сучасної України К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Доступно за URL: <https://esu.com.ua/article-32973>

Головешко, Б.Р. (2017). *Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах*. Дис. канд. пед. наук. Доступно за URL: https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_19_3.pdf

Грибан, В.Г. (2012). *Валеологія*. К.: «Центр учбової літератури». 342.

Джоган, В.М. (2017). Культура діалогу як основна характеристика якості професійного спілкування майбутніх психологів. Доступно за URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-standovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6222-kultura-dialohu-yak-osnovna-kharakterystyka-yakosti-profesiynoho-spilkuvannya-maybutnikh-psykholohiv>

Зайцева, І. В. (2020). «Soft skills» – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI століття. "Soft skills" are integral aspects of forming students' competitiveness in the 21st century. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 34-37. Доступно за URL: <https://science.uipa.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/04/soft-skills-1.pdf>.

Конституція Всесвітньої організації охорони здоров'я (1948). Доступно за URL: <https://www.who.int/>.

Коцан, І.Я. (2011). *Психологія здоров'я людини*. Луцьк: РВВ: «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 430.

Лозова, О.М. (2014). *Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх психологів*: моногр. авт. кол.. Вінниця: «Віндрук». 186.

Лукашук-Федик, С.В., Бадюк Р.А., & Циквас Р.С. (2006). *Валеологія*. Навчальний посібник. Тернопіль. Вид-во: «Економічна думка». 194.

Міляєва, В.Р. (2021). *Освітнє лідерство: від теорії до практики*. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ; Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов. Доступно за URL:

<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.

МОН. *Психологічна допомога*. (2023). Доступно за URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/psikhologichna-dopomoga>

МОН. *Стратегія розвитку вищої освіти*. (2021). Доступно за URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>

Павлюк, О.Д. (2017). Психологічні умови розвитку лідерства серед учнів ПТНЗ. *Київський науково-педагогічний вісник*. №11(11), 34-42.

Павлюк, О.Д. (2019). Тренінг як метод розвитку лідерських якостей професійно (професійно-технічних) навчальних закладів. Доступно за URL: <https://rsglobal.pl/index.php/sr/article/view/1060>

Подольак, Л.Г. (2006). *Психологія вищої школи*. К.: Філ-студія. 320.

Прищак, О. Й., & Лесько, М. Д. (2016). *Психологія управління в організації: навчальний посібник*. Вінниця. 150.

Менегетті, А. (2006). *Психологія лідера*. М.: ННБФ «Онтопсихологія». 115.

Bass, B. M. (2006). *Transformational leadership*. B. M. Bass, R. E. Riggio. 2nd. ed. Mahwah ; NJ : Lawrence Erlbaum Associates. 282 .

Bolden, R., Jones, S., Davis, H., & Gentle., P. (2015). Development and Sustaining Shared Leadership in Higher Education: Stimulus paper . London: LFHE. 47.

Doyle, Alison. (2020). What are Soft Skills? The balance careers available at: Retrieved from <https://www.thebalancecareers.com/what-are-softskills-2060852>

Ian, McNay. (2012). Leading Strategic Change in Higher Education. *Closing the Implementation Gap. Leadership and Governance in Higher Education, Volume 4*, 49-69.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. (2018). Mental health: strengthening our response 30March:Retrieved from: [https://scholar.google.com.ua/scholar?q=WORLD+HEALTH+ORGANIZATION+\(2018\).+Mental+health:+strengthening+our+response+30+March&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.com.ua/scholar?q=WORLD+HEALTH+ORGANIZATION+(2018).+Mental+health:+strengthening+our+response+30+March&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar)

REFERENCES

Akimova, T. (2021). Formuvannya liderskykh yakostei molodi yak neobkhidna umova rozvytku derzhavy [Formation of youth leadership qualities as a necessary condition for the development of the state]. Dostupno za URL: https://www.researchgate.net/publication/358786842_Formuvanna_liderskykh_yakostej_molodi_ak_neobhidna_umova_rozvytku_derzhavy

Apanasenko, H.L. (2005). *Valeolohiia [Valeology]*. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy K.: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Dostupno za URL: <https://esu.com.ua/article-32973>

Holoveshko, B.R., (2017). *Pedahohichni umovy formuvannya liderskykh yakostei u maibutnikh fakhivtsiv z administratyvnoho menezhmentu u vshchychkh navchalnykh zakladakh [Pedagogical conditions of leadership qualities formation of the future Specialists in Administrative Management at the Higher Educational Establishments]*. Dys. kand. ped. nauk. Dostupno za URL: https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_19_3.pdf

Hryban, V.H. (2012). *Valeolohiia [Valeology]*. K.: «Tsentr uchbovoi literatury». 342 .

Dzhohan, V.M. (2017). Kultura dialohu yak osnovna kharakterystyka yakosti profesiinoho spilkuvannya maibutnikh psykholohiv [The culture of dialogue as the main characteristic of the professional communication quality of future psychologists]. Dostupno za URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-stanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6222-kultura-dialohu-yak-osnovna-kharakterystyka-yakosti-profesiynoho-spilkuvannya-maibutnikh-psykholohiv>

Zaitseva, I. V. (2020). «Soft skills» – nevidiemni aspekty formuvannya konkurentospromozhnosti studentiv u 21 stolittia ["Soft skills" are integral aspects of forming students' competitiveness in the 21st century]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t.34-37. Dostupno za URL: <https://science.uipa.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/04/soft-skills-1.pdf>.

Konstytutsiia Vsesvitnoi orhanizatsi okhorony zdorovia [Constitution of the World Health Organization] (1948). Dostupno za URL: <https://www.who.int/>.

Kotsan, I.Ia. (2011). *Psykholohiia zdorovia liudyny [Psychology of human health]*. Lutsk: RVV: «Vezha» Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 430.

Lozova, O.M. (2014) *Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh psykholohiv [A competent*

approach in the training of future psychologists]: monohr. avt. kol.. Vinnytsia: «Vindruk. 186 .

Lukashchuk-Fedyk, S.V., Badiuk, R.A., & Tsykvas, R.S. (2006). *Valeolohiia [Valeology]*. Navchalnyi posibnyk. Ternopil. Vyd-vo: «Ekonomichna dumka». 194.

Miliaieva, V.R. (2021). *Osvitnie liderstvo: vid teorii do praktyky [Educational leadership: from a theory of practice]*. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv; Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov. Dostupno za URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.

MON. *Psykhologichna dopomoha [Ministry of Education and Science of Ukraine. Psychological help]*. (2023). Dostupno za URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/psikhologichna-dopomoga>

MON. *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity. [Ministry of Education and Science of Ukraine. Higher education development strategy]*. (2021). Dostupno za URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>

Pavliuk, O.D. (2017). *Psykhologichni umovy rozvytku liderstva sered uchniv PTNZ. [Psychological conditions of leadership development among vocational training students]*. *Kyivskiy naukova-pedahohvichnyi visnyk*. №11(11), 34-42.

Pavliuk, O.D. (2019). *Treninh yak metod rozvytku liderskykh yakosti profesiino (profesiino-tekhnichnykh) navchalnykh zakladiv [Training as a method of developing leadership qualities of professional (vocational-technical) educational institutions]*. Dostupno za URL: <https://rsglobal.pl/index.php/sr/article/view/1060>

Podoliak, L.H. (2006). *Psykholohiia vyshchoi shkoly [Psychology of the higher school]*. K.: Fil-studiia. 320.

Pryshchak, O. Y., & Lesko. M. D. (2016). *Psykholohiia upravlinnia v orhanizatsii: navchalnyi posibnyk [Psychology of management in the organization: a study guide]*. Vinnytsia. 150.

Menehety, A. (2006). *Psykholohiia lydera [Psychology of a leader]*. M.: NNBF «Ontopsykholohiia». 115.

Bass, B. M. (2006). *Transformational leadership*. B. M. Bass, R. E. Riggio. 2nd. ed. Mahwah ; NJ : Lawrence Erlbaum Associates. 282 .

Bolden, R., Jones, S., Davis, H., & Gentle., P. (2015). *Development and Sustaining Shared Leadership in Higher Education: Stimulus paper* . London: LFHE. 47.

Doyle, Alison. (2020). *What are Soft Skills? The balance careers available at* Retrieved from: <https://www.thebalancecareers.com/what-are-softskills-2060852>

Ian, McNay. (2012). *Leading Strategic Change in Higher Education. Closing the Implementation Gap. Leadership and Governance in Higher Education, Volume 4, 49–69.*

WORLD HEALTH ORGANIZATION (2018). *Mental health: strengthening our response* 30March: Retrieved from [https://scholar.google.com.ua/scholar?q=WORLD+HEALTH+ORGANIZATION+\(2018\).+Mental+health:+strengthening+our+response+30+March&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart](https://scholar.google.com.ua/scholar?q=WORLD+HEALTH+ORGANIZATION+(2018).+Mental+health:+strengthening+our+response+30+March&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart)

Pavliuk O.

CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE PERIOD OF MARTIAL LAW WITH THE APPLICATION OF VALEOLOGICAL PRINCIPLES

Abstract

The purpose of the article is to study the set of conditions and peculiarities of the development of leadership qualities of future psychologists in the post-quarantine stage during martial law with the application of valeological principles. The relevance of the research is determined by the realities of today's events, the socio-economic, political, socio-psychological situation in Ukraine and beyond.

In the presented article, we implemented the relevant tasks: based on the analysis of domestic and foreign literature, we singled out a set of conditions that contribute to the development of leadership qualities of future psychologists; described the features of the development of these qualities; outlined the importance of developing a valeological worldview in the process of formation and development of leadership qualities; characterized the functions and principles of valeological science, which is a determinant for the conditions in our study.

The research procedure is presented on a complex of scientific methods of analysis, structuring and synthesis, direct observation and systematization. The method of logical generalization was used for theoretical substantiation of the tasks.

The result of the study was confirmation of the possibility of developing the leadership qualities of

future psychologists in institutions of higher education during the period of martial law The complex of conditions that ensure the development of relevant qualities was singled out and described, the importance of the development of a valeological worldview in the process of development of leadership qualities in psychology students was emphasized and outlined.

The conclusions of our research are presented in the conclusions, showing the necessity and importance of developing the leadership qualities of future psychologists in higher education institutions with the improvement and expansion of the valeological worldview. It is noted that in order to implement our task, it is necessary to create and ensure a set of conditions, namely: psychological- pedagogical, psychological-supervisory, social-psychological and individual- oriented conditions that will ensure the development of relevant qualities, the importance of developing a valeological worldview in students is emphasized and outlined. The importance of valeological science in the context of our research is emphasized, its functions, application and implementation of the principles of this science are described.

Key words: conditions, developmen, leadership qualities; students (future psychologists); valeological worldview.

DOI

УДК 159.922.6:615.851(046)

М. Патруль, А. Кузняк

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ДОРОСЛИХ МЕТОДАМИ ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕРАПІЇ

Резюме

У статті представлено результати теоретичного аналізу особливостей тривожності дорослих та емпіричного дослідження корекції тривожності дорослих методами тілесно-орієнтованої терапії.

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей тривожності дорослих та її корекції методами тілесно-орієнтованої терапії.

Процедура дослідження базувалася на комплексі теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження. Під час теоретичного дослідження були застосовані теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних. На етапі емпіричного дослідження використовувалися спостереження, бесіди, тестування, експеримент, що включав констатувальну та формувальну частини. На етапах констатувального та формувального експериментів були використані спеціальні психодіагностичні методики: для діагностування загального рівня особистісної тривожності дорослих - «Шкала прояву тривожності Дж.Тейлор», для дослідження рівня особистісної та реактивної тривожності - «Шкала самооцінки тривожності Ч.Д.Спілбергера» у модифікації Ю.Л. Ханіна та «Інтегративний тест тривожності» А.П. Бізюка. Обробка експериментально отриманих даних здійснювалась за допомогою методів математичної статистики: критерій Колмогорова-Смірнова для визначення типу розподілу даних, метод порівняння груп (t-критерій Стьюдента для залежних вибірок).

Результати. В ході емпіричного дослідження особливостей тривожності дорослих та її корекції методами тілесно-орієнтованої терапії у даній вибірці було виявлено високий рівень тривожності (особистісної та реактивної) та досліджено компоненти ситуативної та особистісної тривожності респондентів. У структурі ситуативної тривожності найбільші високі значення були отримані за наступними субшкалами «Оцінка перспектив» (79,4%), «Фобічний компонент» (58,8%) та «Астенічний компонент» (55,9%). У структурі особистісної тривожності найбільші високі значення були отримані за наступними субшкалами «Емоційний дискомфорт» (100%), «Астенічний компонент», «Оцінка перспектив» (по 91,2%), «Фобічний компонент» (73,5%). Отже, наступним етапом була створена та проведена психокорекційна програма для зниження високого та середнього рівнів тривожності дорослих методами тілесно-орієнтованої терапії. А також, за допомогою математичної обробки даних була проведена оцінка ефективності розробленої психокорекційної програми.